O‘ZBEK FRAZEOLOGIZMLARINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI (G‘AFUR G‘ULOMNING “SHUM BOLA” QISSASI MATERIALI ASOSIDA)

Sultonova Ruxsora Ahmadovna

Sharof Rashidov nomidagi SamDU

Markaziy Osiyo xalqlari tillari va madaniyati instituti

magistratura 1- bosqichi talabasi

Annotatsiya

Maqolada G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasidan olingan yigirmata frazeologik va xalqona ibora semantik hamda lingvokulturologik jihatdan o‘rganiladi. Tahlilning nazariy tayanchi sifatida frazeologik birlikning ma’no yaxlitligi, obrazliligi va til bilan madaniyatning o‘zaro bog‘liqligi haqidagi qarashlar olindi; material tavsifiy, kontekstual va lingvokulturologik usullarda tekshirildi. Har bir birlikda lug‘aviy ma’no, uning negizidagi obraz, baholash ohangi va badiiy matndagi pragmatik-uslubiy vazifa birgalikda ko‘rib chiqildi. Tahlil shuni ko‘rsatdiki, qissadagi iboralar kundalik turmush tajribasini, axloqiy me’yorlarni va his-tuyg‘ularni ifodalash bilan cheklanmaydi: ular personajlar nutqini individuallashtiradi va asarning milliy-madaniy qatlamini yaratishda ham faol ishtirok etadi.

Kalit so‘zlar: frazeologik birlik, lingvokulturologiya, madaniy mazmun, konseptual obraz, somatik komponent, baholash semantikasi, badiiy kontekst, milliy kolorit.

Аннотация

В статье рассматриваются семантические и лингвокультурологические особенности двадцати фразеологических и разговорно-образных выражений из повести Гафура Гуляма «Shum bola». В качестве теоретической базы использованы представления о семантической цельности фразеологизмов, их образной основе и связи языка с культурой; материал исследован описательным, контекстуальным и

лингвокультурологическим методами. Для каждой единицы анализируются лексическое значение, лежащий в основе образ, оценочный компонент и прагматико-стилистическая функция в художественном тексте. Анализ показал, что эти выражения не только передают повседневный опыт, нравственные ориентиры и эмоциональные состояния, но и индивидуализируют речь персонажей, а также формируют национально-культурный колорит произведения.

Ключевые слова: фразеологическая единица, лингвокультурология, культурное содержание, образность, соматический компонент, оценочная семантика, художественный контекст, национальный колорит.

Abstract

The article examines the semantic and linguocultural features of twenty phraseological and colloquial figurative expressions drawn from G‘afur G‘ulom’s novella “Shum bola”. The theoretical basis combines ideas on the semantic integrity of phraseological units, their figurative grounding, and the link between language and culture; the material is studied by descriptive, contextual, and linguocultural methods. For each unit, the lexical meaning, the underlying image, the evaluative tone, and the pragmatic-stylistic function in the literary context are considered together. The analysis shows that the expressions do more than convey everyday experience, moral norms, and emotions: they also individualise the characters’ speech and help create the national-cultural texture of the work.

Keywords: phraseological unit, linguoculturology, cultural meaning, figurative imagery, somatic component, evaluative semantics, literary context, national colouring.

Kirish

Til faqat narsa va hodisalarga nom berish vositasi emas. Unda jamoaning tajribasi, qadriyatlari va voqelikka baho berish usullari ham saqlanib boradi. Bu holat frazeologik birliklarda ayniqsa yaqqol ko‘rinadi, chunki ibora ma’nosi odatda uni tashkil etgan so‘zlar ma’nosidan kengroq bo‘ladi va obraz hamda baho orqali shakllanadi. Shu bois iboralar

tilning semantik boyligini ko‘rsatibgina qolmay, madaniy tajribaning avloddan avlodga o‘tishida ham qatnashadi [1; 2]. Til va xalq tafakkuri o‘rtasidagi bog‘liqlik haqidagi qarash V. fon Gumboldtdan boshlab tilshunoslikda turli shaklda takrorlanib keladi [3]; lingvokulturologiya esa bu g‘oyani aniq til birliklari misolida tekshirishga intiladi.

G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasi jonli so‘zlashuv ifodalari, yumor, kinoya va keskin baholarga boy asar [4]. Qahramonlar nutqidagi iboralar voqeani tasvirlashdan tashqari, personajning kayfiyatini, xarakterini va boshqalar bilan munosabatini ham ko‘rsatadi. Saxiylik va xasislik, qo‘rquv va quvonch, ma’qullash va haqorat kabi ma’nolar ko‘pincha qisqa, obrazli birliklar orqali beriladi. Shuning uchun qissadagi frazeologik materialni lingvokulturologik tahlil qilish asar tilini xalqning kundalik tajribasi va qadriyatlari bilan bog‘lab tushunishga imkon beradi [5–7].

Maqolaning maqsadi — qissadan olingan yigirmata birlikning semantikasini, ularning negizidagi obrazlarni va badiiy matndagi vazifasini aniqlash. Bu maqsad quyidagi vazifalarni hal qilishni talab qildi: birliklarni ma’no jihatidan guruhlash; har birining obrazli asosini ochish; baholash ohangini belgilash; somatik komponentli iboralarning madaniy talqinini asoslash; birliklarning personaj nutqi va milliy kolorit yaratishdagi o‘rnini ko‘rsatish.

Nazariy asos

Lingvokulturologiya til birliklarida mujassam bo‘lgan madaniy mazmunni, jamoaviy tajribani va olamni anglash usullarini o‘rganadi. Bu yo‘nalishda til va madaniyat o‘zaro bog‘liq holda qaraladi, ma’no ortidagi tarixiy-maishiy tajriba, urf-odat, ijtimoiy munosabat va qadriyatlar ham e’tiborga olinadi [8]. Rus tilshunosligida V. N. Telia va V. A. Maslova asarlari [9; 10] bilan shakllangan bu yondashuvda frazeologizm madaniy mazmunning eng ixcham tashuvchilaridan biri sanaladi: u muayyan obrazni umumlashgan ma’noga aylantiradi va so‘zlovchining munosabatini qisqa shaklda ifodalaydi. Shu bilan birga, madaniy mazmunni faqat ibora tarkibidagi so‘zga qarab belgilash yetarli emas; uning tildagi odatiy ma’nosi va badiiy matnda qo‘llanishi ham hisobga olinishi kerak.

Frazeologik birlikning semantik yaxlitligi shundan iboratki, uning umumiy ma’nosi tarkibiy so‘zlarning alohida ma’nolarini qo‘shish bilan chiqmaydi. Masalan, “qo‘li ochiq” — saxiy, “ko‘zi tor” — xasis degani; “zardasi qaynab ketdi” birikmasida esa qaynash bilan bog‘liq tasvir g‘azab holatiga ko‘chgan. Ma’no yaxlitligi darajasiga ko‘ra V. V. Vinogradov frazeologik chatishma, butunlik va qo‘shilmalarni farqlagan edi [11]. Tahlil qilinayotgan birliklarning ko‘pchiligi, ehtimol, ikkinchi guruhga, ya’ni obrazli asosi hali sezilib turuvchi frazeologik butunliklarga yaqinroq turadi. Bunday ko‘chimlar mavhum kechinmalarni jismoniy tajriba orqali ifodalashga imkon beradi. Obraz tayyor til birligi sifatida qo‘llansa-da, uning badiiy ta’siri muayyan nutq vaziyati va personajning munosabati bilan belgilanadi [1; 2; 12].

Maqolada uch mezon birgalikda qo‘llandi. Semantik mezon iboraning kontekstdagi ma’nosini aniqlaydi. Lingvokulturologik mezon ma’no ortidagi kundalik tajriba, qadriyat yoki xalqona tasavvurni ochadi. Badiiy-uslubiy mezon esa birlikning personaj nutqiga, yumor, kinoya va tasviriylikka qo‘shgan hissasini belgilaydi. Shunda tahlil “ibora nimani bildiradi?” degan savol bilan to‘xtab qolmaydi, “u qanday obraz orqali ma’no hosil qiladi va matnda qanday vazifa bajaradi?” degan savollarga ham javob izlaydi.

Tadqiqot yondashuvi

Ishda tavsifiy, semantik, kontekstual va lingvokulturologik tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlil materiali sifatida qissadan ajratilgan yigirmata birlik olindi; ular ma’no jihatidan guruhlarga bo‘lindi, har birining tarkibidagi obraz, baholash ohangi va matndagi ehtimoliy vazifasi izohlandi. Nazariy mezonlarni belgilashda frazeologik lug‘at va frazeologiyaga oid tadqiqotlar, shuningdek, qissadagi xalqona birliklar va somatik ifodalarga bag‘ishlangan ishlar inobatga olindi [1; 2; 5–7; 12–14]. Ayrim birliklarning maqomi bir xil emasligi — ularning ba’zisi frazeologizm, ba’zisi xalqona tasvir, yana biri haqorat ifodasi ekanligi alohida qayd etildi.

Badiiy matndagi obrazli birliklarni bir xil til hodisasi deb qarash to‘g‘ri bo‘lmaydi. Frazeologik birlik odatda turg‘un shaklga va yaxlit ko‘chma ma’noga ega; maqol umumlashgan hayotiy xulosani bildiradi; o‘xshatish esa ikki hodisani qiyoslashga

asoslanadi. Haqorat va qarg‘ish mazmunidagi ifodalar so‘zlovchining keskin bahosini ko‘rsatishi mumkin. Bu farqlarni hisobga olish tahlil aniqligini saqlashga va har bir birlikning madaniy mazmunini asossiz kengaytirib yubormaslikka yordam beradi.

Tahlil va natijalar

1. Ruhiy holat va hissiyotlarni ifodalovchi iboralar

Qissada qahramonning ruhiy holati ko‘pincha bevosita nomlanmaydi, balki obrazli nutq orqali sezdiriladi. Bunday ifodalar kechinmani qisqa shaklda jonlantiradi va muayyan hissiyot xalq tilida qanday tasavvur qilinishini ham ko‘rsatadi.

“Joniga tegmoq” — biror kishi yoki holat odamni bezor qilib, sabr-toqatini tugatganini bildiradi. Bu yerda “tegmoq” fe’li jismoniy tegishni emas, ruhiy ta’sirni anglatadi; iborada charchoq bilan norozilik birga seziladi.

“Og‘zi qulog‘ida” — sevinchi ichiga sig‘mayotgan kishiga nisbatan aytiladi. Og‘izning quloqqacha yetishi voqelikda bo‘lmaydigan holat, aynan shu bo‘rttirma quvonch kattaligini kulgili va esda qoladigan tarzda ko‘rsatadi.

“Ko‘zi qinidan chiqib ketdi” — qattiq hayratga tushishni bildiradi. Ko‘zning joyidan chiqib ketishi haqidagi mubolag‘ali tasvir qahramonning taajjubini yanada kuchaytiradi.

“Zardasi qaynab ketdi” — jahli chiqqanini, g‘azablanganini anglatadi. Qaynash issiqlik va harakatni eslatgani uchun g‘azab odam ichida ko‘tarilib kelayotgan kuchga o‘xshatiladi.

“Yuragi shuv etib ketdi” — to‘satdan qo‘rqish yoki xavotirga tushishni bildiradi. “Shuv” tovushga taqlid unsuri bo‘lib, kutilmagan ruhiy silkinishni his ettiradi.

“Tili bormas edi” — biror gapni aytishga jur’at etolmaslikni anglatadi. Bu yerda til nutq a’zosi bo‘lishdan tashqari, fikrni ochiq aytish imkoniyatining belgisi sifatida ham keladi.

Bu guruhdagi birliklar hissiyotni izohlamaydi, uni obraz orqali ko‘z oldiga keltiradi. “Og‘zi qulog‘ida” quvonchni bo‘rttirib beradi, “ko‘zi qinidan chiqib ketdi” hayratning keskinligini, “yuragi shuv etib ketdi” esa qo‘rquvning to‘satdan kelganini sezdiradi. Tana a’zolari va tovushga taqlid unsurlari ruhiy holatni ifodalaganda nutq jonli bo‘ladi. Madaniy jihat shundaki, bunday obrazlar jamoaviy nutq tajribasida tayyor va tushunarli bo‘lib turadi: o‘quvchi ularni izohsiz anglaydi.

2. Insonning xulqi va muomala xususiyatlarini bildiruvchi iboralar

“Qo‘li ochiq” — saxiy, borini boshqalar bilan baham ko‘rishga tayyor odamni bildiradi. “Ochiq qo‘l” tasviri berishga tayyorlikni ko‘rsatadi va ijobiy baho beradi.

“Ko‘zi tor” — ziqna, xasis odamga nisbatan aytiladi. “Tor” so‘zi bu yerda ko‘rish doirasini emas, odamning saxovat va imkoniyat borasidagi cheklanganligini obrazli ifodalaydi.

“Qo‘li egri” — o‘g‘rilikka moyil yoki halollikdan chetga chiqadigan kishi haqida aytiladi. “Egri” to‘g‘rilikning aksi bo‘lgani uchun ibora axloqiy baho ham beradi.

“Tili burro” — gapga chechan, fikrini tez va ravon aytadigan kishini tasvirlaydi. Vaziyatga qarab, bu ibora ijobiy ma’noda ham, o‘tkir tilli odamga nisbatan ham ishlatilishi mumkin.

“Jag‘i butun” — baquvvat, sog‘lom yoki ishni eplay oladigan odamni bildiruvchi xalqona birlik sifatida olindi. “Jag‘” tana a’zosi bo‘lsa-da, iborada butunlik va quvvat haqidagi tasavvur birinchi o‘ringa chiqadi.

“Qo‘lidan ish kelmaydi” — biror ishni bajarishga qobiliyati yoki qurbi yetmasligini bildiradi. Qo‘l mehnat va ish bajarish bilan bog‘langanligi uchun bu birlikda insonning amaliy mahorati baholanadi.

Bu birliklar inson xulqini qisqa shaklda baholaydi. “Qo‘li ochiq” va “ko‘zi tor” saxiylik bilan xasislikni bir-biriga qarama-qarshi qo‘yadi, “qo‘li egri” esa halollik me’yoridan chekinishni bildiradi. Ya’ni iboralar shaxsiy xususiyatni tasvirlabgina qolmay,

jamoada ma’qullanadigan yoki qoralanadigan xulq mezonlarini ham ko‘rsatadi. Bunday baho ko‘pincha ochiq hukm tarzida emas, obrazli va yodda qoladigan ifoda orqali beriladi.

3. Kutish, ko‘rish va kundalik vaziyat bilan bog‘liq birliklar

“Ko‘chada zog‘ uchmaydi” — ko‘chada hech kim yo‘qligini, atrof huvillab qolganini bildiradi. Zog‘ning ham ko‘rinmasligi manzaradagi bo‘shlik va sokinlikni kuchaytiradi; shu jihatdan ibora oddiy “odam yo‘q” jumlasidan tasviriyroq.

“Ko‘cha changitmoq” — bekor sanqib yurish, ko‘chama-ko‘cha maqsadsiz kezishni anglatadi. “Changitmoq” fe’li harakatning ko‘zga ko‘rinadigan izini beradi va bunday yurishga bir oz tanqidiy ohang qo‘shadi.

“Ko‘zi uchib turibdi” — intizor bo‘lib kutish ma’nosida ishlatiladi. Kutish holati ko‘z orqali beriladi: odamning nigohi kutilayotgan kishi yoki hodisaga qadalib turgandek tasavvur paydo bo‘ladi.

“Ko‘z ko‘rib, qo‘l tutguday” — arzigulik, ko‘zga yaqqol ko‘rinadigan va foydalanishga yaroqli narsa haqida aytiladi. Ko‘rish va qo‘l bilan ushlash obrazlari narsaning mavjudligi hamda amaliy qiymatini ta’kidlaydi.

“Bir qoshiq obiyovg‘onga zor” — juda qashshoq, eng oddiy taomga ham muhtoj odamni ifodalaydi. “Obiyovg‘on” kabi kundalik turmushga oid so‘zning ishlatilishi iboraga tarixiy-maishiy rang beradi: qashshoqlik mavhum tushuncha sifatida emas, oddiy ovqatga ehtiyoj orqali ko‘rsatiladi.

“Rangi pano” — berilgan izohga ko‘ra, betob, holsiz yoki ruhi tushgan odamning ko‘rinishini bildiradi. Rang bilan bog‘liq tasvir tashqi ko‘rinish orqali ichki va jismoniy holatni sezdiradi. Bu shaklning yozilishi va ma’nosini qissaning foydalanilgan nashri bilan yana bir bor solishtirib chiqish lozim.

Bu birliklar kundalik turmushni tasvirlashning va voqelikka munosabat bildirishning turli yo‘llarini ko‘rsatadi. “Ko‘chada zog‘ uchmaydi” huvillagan manzarani kuchaytirsa, “ko‘cha changitmoq” maqsadsiz yurishga tanqidiy ohang beradi. “Bir qoshiq obiyovg‘onga zor” esa qashshoqlikni umumiy tushuncha emas, eng oddiy oziqqa ehtiyoj

orqali ko‘rsatadi. Maishiy detal va xalqona ifoda birlashib, o‘quvchiga davr turmushini va personaj holatini aniqroq tasavvur qilishga yordam beradi.

4. Keskin baho va salbiy munosabatni ifodalovchi birliklar

“Tuxumi qurigan” — avlodi yoki davomchilari qolmagan, nasli uzilgan degan ma’noda berilgan. Tuxum obrazi nasl va davomiylik tushunchasi bilan bog‘lanadi, uning “qurishi” esa shu davomiylikning uzilishini bildiradi. Iboraning baholash ohangi kontekstga qarab keskin ham, kinoyali ham bo‘lishi mumkin.

“Itdan tarqaganlar” — yaramas yoki haqoratlanayotgan kishilarga nisbatan ishlatiladi. Hayvon nomi orqali odam past baholanadi. Bu ibora betaraf emas: unda so‘zlovchining nafrati yoki keskin noroziligi seziladi.

Salbiy baho va haqorat ohangidagi birliklar personajlar o‘rtasidagi ziddiyatni, g‘azab yoki mensimaslikni ko‘rsatishi mumkin. Ularning lingvokulturologik qiymatini “qo‘pol so‘z” deb belgilash bilan tugatib bo‘lmaydi: bunday birliklar muomala me’yori buzilgan vaziyatni va so‘zlovchining ijtimoiy-ruhiy munosabatini ham ochadi. Biroq personaj nutqidagi haqoratni o‘z-o‘zidan muallifning shaxsiy qarashi deb talqin qilish to‘g‘ri emas; uning vazifasi matn kontekstida aniqlanadi.

5. Somatik obrazlar va xalqona tasavvur

Tahlil qilingan birliklarning bir qismida “ko‘z”, “qo‘l”, “til”, “yurak”, “jag‘” kabi tana a’zolari nomi qatnashadi; bunday komponentlar somatik komponent deyiladi. Ular ko‘chma ma’noda ishlatilganda insonning his-tuyg‘ulari va axloqiy baholari jismoniy tajribaga bog‘liq obrazlar orqali ifodalanadi. Masalan, “qo‘li ochiq” saxiylikni, “ko‘zi tor” xasislikni, “tili bormas edi” esa ichki tortinishni bildiradi. “Yurak” komponentli birliklarda tana a’zosi qo‘rquv yoki hayajon kabi kechinmalarni ifodalaydi. Demak, somatik komponent bevosita anatomik ma’nodan uzoqlashib, ruhiy holat va xulqni ifodalovchi semantik vositaga aylanadi [2; 12; 14]. Bu hodisani tilning antropotsentrik tabiati bilan ham izohlash mumkin: inson o‘zini o‘rab turgan olamni va o‘z ichki dunyosini avvalo o‘z tanasi orqali o‘lchaydi.

Somatik obrazlarning talqini xalqning kundalik tajribasiga tayanadi: qo‘l mehnat, yordam va berish bilan, til nutq va fikr bildirish bilan, ko‘z kuzatish, kutish yoki hayrat bilan, yurak esa qo‘rquv va hayajon bilan bog‘lanadi. Lekin bu bog‘lanishlarni har bir holatda mutlaq yoki o‘zgarmas ramz deb tushunmaslik kerak. Iboraning mazmuni uning til tizimidagi odatiy ma’nosi, nutq vaziyati va badiiy kontekstning o‘zaro ta’siridan kelib chiqadi. Shuning uchun lingvokulturologik tahlil madaniy izohni matndan ajratib olmaydi, aksincha, obraz bilan kontekst o‘rtasidagi munosabatni ochishga harakat qiladi.

6. Badiiy vazifa va milliy kolorit

“Shum bola”dagi xalqona birliklar, birinchi navbatda, personaj nutqini ixcham va ta’sirchan qiladi. “Zardasi qaynab ketdi” g‘azabni, “yuragi shuv etib ketdi” qo‘rquvni, “og‘zi qulog‘ida” quvonchni uzoq izohsiz yetkazadi. “Qo‘li ochiq” va “ko‘zi tor” singari birliklar esa inson xulqiga baho beradi va o‘quvchida qahramon haqida muayyan munosabat uyg‘otadi. Shunday qilib, frazeologik vositalar tasvir, xarakter yaratish va baholash vazifalarini bir vaqtda bajaradi.

Ikkinchi muhim vazifa — asarning ijtimoiy-maishiy muhitini va xalqona nutq ohangini ko‘rsatish. “Ko‘chada zog‘ uchmaydi” manzara tasvirini kuchaytiradi; “bir qoshiq obiyovg‘onga zor” turmushdagi moddiy tanglikni aniq detal orqali beradi; “ko‘cha changitmoq”da harakatga so‘zlovchining bahosi qo‘shiladi; “itdan tarqaganlar” kabi keskin ifoda personajlar o‘rtasidagi ziddiyatni ochadi. Demak, milliy kolorit faqat maishiy so‘zlar yoki milliy buyum nomlari bilan emas, voqelikni tasvirlash, odamlarni baholash, kinoya va hissiy munosabatni bildirish usullari orqali ham yuzaga keladi.

Yigirmata birlikning barchasini bir xil darajada frazeologizm deb baholash metodik jihatdan ehtiyotkorlikni talab qiladi. Ularning ko‘pchiligi turg‘un, ko‘chma ma’noli iboralar bo‘lsa, ayrimlari xalqona tasvir yoki haqorat ifodasi xususiyatiga ega. Shu sababli maqolada ular yagona tahlil obyekti sifatida qaralgan bo‘lsa-da, til hodisasi sifatidagi farqlari ham e’tiborda tutildi. Yana bir muhim jihat: birlikning madaniy mazmuni faqat uning tarkibidan chiqarilmaydi, personaj, vaziyat va matndagi uslubiy vazifa ham talqinga ta’sir qiladi.

Xulosa

“Shum bola” qissasidan olingan yigirmata birlikning tahlili shuni ko‘rsatadiki, frazeologik va xalqona ifodalarning ma’nosi madaniy tajriba hamda badiiy kontekst bilan chambarchas bog‘liq. Ular quvonch, qo‘rquv, g‘azab, hayrat kabi hissiy holatlarni ifodalashi bilan birga, saxiylik, xasislik, halollik va ojizlik singari xususiyatlarga ham baho beradi. Ayniqsa somatik komponentli birliklarda inson tanasi bilan bog‘liq tajriba ruhiy holat yoki axloqiy sifatni bildiruvchi obrazga aylangani yaqqol ko‘rinadi.

Qissadagi iboralar personajlar nutqining tabiiyligini ta’minlaydi, xarakterlarni ochadi va voqelikni xalqona idrok etish usulini ko‘rsatadi. Ularning badiiy vazifasi obrazlilik, hissiy ta’sir, kinoya va baholashda, lingvokulturologik qiymati esa kundalik tajriba, muomala me’yorlari va qadriyatlarning til orqali ifodalanishida namoyon bo‘ladi. Shu sababli “Shum bola”dagi birliklarni o‘rganish asar tilini tavsiflash bilan cheklanmaydi, badiiy matnda til va madaniyat qanday o‘zaro ta’sirlashishini ham yoritadi. Olingan natijalar tahlil qilingan birliklar doirasi bilan cheklanadi; ularni qissaning butun frazeologik boyligiga tatbiq etish uchun kengroq matn korpusida qo‘shimcha tadqiqot o‘tkazish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmatullayev, Sh. O‘zbek frazeologiyasining ba’zi masalalari. – Toshkent: Fan, 1969.

2. Rahmatullayev, Sh. O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati. – Toshkent: Qomuslar bosh tahririyati, 1992. – 379 b.

3. Humboldt, W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwickelung des Menschengeschlechts. – Berlin, 1836.

4. G‘afur G‘ulom. Shum bola. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2018. – 192 b.

5. G‘ulomova, Z. R. O‘zbek tilidagi frazeologizmlarning lingvokulturologik tahlili // Journal of International Scientific Research. – 2025. – Vol. 3, Issue 3. – B. 219–222. https://spaceknowladge.com/index.php/JOISR/issue/view/34

6. Jumayev, E. B., Tohirova, K. T. G‘afur G‘ulomning “Shum bola” qissasida xalqona so‘z va iboralar // Tadqiqotlar: jahon ilmiy-metodik jurnali. – 2026. – 87-son, 2-qism. – B. 384–386. https://journalss.org/index.php/tad/article/view/32239

7. Mardiyeva, M. Sh. Frazeologizmlarning lingvomadaniy tahlili (G‘afur G‘ulom asarlari asosida) // Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – 2-jild, 6-son. – B. 105–109. https://erus.uz/index.php/er/article/view/3282

8. Xudoyberganova, D. S. Lingvokulturologiya terminlarining qisqacha izohli lug‘ati. – Toshkent, 2015. – 41 b.

9. Телия, В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996.

10. Маслова, В. А. Лингвокультурология. – Москва: Академия, 2001.

11. Виноградов, В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Академик А. А. Шахматов. 1864–1920. – Москва–Ленинград: Изд-во АН СССР, 1947.

12. Mamatov, A. O‘zbek tili frazeologizmlarining shakllanish masalalari. – Toshkent, 1999.

13. Yo‘ldoshev, B. Hozirgi o‘zbek adabiy tilida frazeologik birliklarning funksional-uslubiy xususiyatlari. – Toshkent, 1993.